

Динаміка розвитку партійної преси в Україні

В. В. Георгієвська*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author: v.georgievska@gmail.com

Paper received 26.02.15; Accepted for publication 06.04.15.

Анотація. В статті досліджуються кількісні та якісні показники розвитку партійної преси в Україні за останні десятиліття, встановлюється динаміка цих процесів відповідно до політичних умов. Серед основних методів дослідження – аналіз офіційних документів, моніторинг каталогів газетного відділу Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, аналіз партійних медіа як сегменту загальної системи засобів масової комунікації в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: партійна діяльність, партійна преса, кількісні параметри, моніторинг

Вступ. Багатопартійна система сучасної України, утвердження демократичних стандартів у державі сприяють розвиткові плюралістичного середовища засобів масової комунікації. Станом на початок лютого 2015 р. у списку Державної реєстрації політичних партій України зареєстровано 242 партійні об'єднання [1], що підтверджує конституційні гарантії, а саме право на свободу створення політичних партій для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення різноманітних (економічних, соціальних, політичних, культурних та інших) інтересів. Відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні» (прийнятого в 2001 р., із подальшими змінами та доповненнями) партії мають можливість обстоювати свою позицію з питань державного та суспільного життя, обговорювати дії та рішення органів влади з використанням державних і недержавних засобів масової інформації, а також засновувати власні ЗМІ, як передбачено відповідними законами України [4].

І хоча діяльність партій, їх роль у залученні громадян до політичної активності, вихованні політичної культури тощо лежить у площині політичних наук, але саме функціонування партійних медіа (найбільше друкованих періодичних видань, менше – аудіовізуальних) стосується наукового інструментарію соціальних комунікацій. Нині партійні ЗМІ часто стають предметом дискусій у практичній діяльності, але науковці не часто аналізують типологічні, структурні, проблемно-тематичні, жанрові та інші аспекти, які, безумовно, потребують серйозного вивчення.

Огляд публікацій. В українській історіографії, що стосується журналістикознавчих досліджень, партійна преса найчастіше згадується в історичній площині. Це статті та монографії про зародження та розвиток партій і їхніх періодичних органів (з другої половини XIX ст., спочатку на Західній Україні, потім на Східній). Найчастіше до цих питань зверталися історики (і ті, що вивчали більшовицьку пресу, і партійно-радянську, і сучасні партійні видання). До таких дослідників належать О. Березовський, Г. Варганов, В. Гутковський, В. Головченко, М. Дмитрієнко, А. Заводовський, В. Рубан, В. Солдатенко, М. Стахів та ін.

Не оминули цієї проблематики й історики української преси, які серед типологічних видів періодики розглядають партійну пресу (А. Волобуєва, А. Животко, І. Крупський, І. Михайлин, О. Мукомела, М. Романюк, Н. Сидоренко, О. Школьна та ін.). Досі найменше уваги звернено на сучасний розвиток партійної преси. В цьому напрямку здійснено кілька досліджень у Росії: за-

хищена кандидатська дисертація про пресу політичних партій Росії Є. Петрової [6], опублікована стаття аспірантки О. Дранишникової [3], які дають певну модель для аналізу партійної преси в Україні.

Мета дослідження – з'ясування кількісних та якісних показників розвитку партійної преси в Україні за останні 20–25 років, встановлення динаміки цих процесів відповідно до політичних умов.

Матеріали і методи дослідження. Серед основних методів дослідження – аналіз офіційних документів (відповідні Закони України, державний реєстр політичних партій, державний реєстр друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності); моніторинг каталогів газетного відділу Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (НБУВ), а також партійних видань, що знаходяться у цьому книгозховищі; компаративні дослідження публікацій поточних мас-медіа (друкованих ЗМІ, сайтів політичних партій тощо), аналіз партійної преси як сегменту загальної системи засобів масової комунікації в Україні на сучасному етапі.

Результати та обговорення. Варто зазначити: ХХ ст. має певну традицію, що стосується розвитку партійної преси, адже саме на початку століття почали формуватися партії з різними програмами (ліберальні та консервативні, соціал-демократичні робітничі – зокрема російські, українські, єврейські, польські та ін., конституційно-демократичні (кадети), соціал-революційні (есери), монархісти, більшовики та меншовики тощо); агітаційно-пропагандистський досвід, як правило, втілювався в партійних періодичних виданнях. На зміну багатопартійності з установленням радянської влади на всіх територіях колишньої російської імперії прийшла однопартійність. Наприкінці ХХ ст., у другій половині 80-х рр., коли проголошено курс на демократизацію суспільних процесів, перебудову і гласність в усіх сферах життя, знову повертається поліпартійність – уже з новими партіями, що відповідали потребам часу.

Як зазначає російська дослідниця Є. Петрова, очевидні історичні паралелі, що стосуються газет як «інструментів впливу» політичних партій; але разом із тим на межі ХХ–ХХІ ст. відбулися й «кардинальні зміни» в діяльності, продуктивності ідеологічного контенту, концептуальності партійної платформи та публіцистики, регіоналізації завдань [6]. Існує також думка, що активізація партій відбувається у зв'язку з боротьбою за владу, підготовкою та проведенням виборчих кампаній, коли масова комунікація, поширення інформаційно-пропагандистських матеріалів (засобами різних

ЗМІ – друкованих та електронних, традиційних та нетрадиційних, за допомогою офіційних повідомлень, політичної реклами, зв'язків із громадськістю) відіграють важливу роль у просуванні інтересів партійних лідерів, окремих політичних осередків, створенні й поширенні громадської думки і т.д. [5; 7, с. 164-193].

В цьому є певна закономірність: після тривалого однопартійного контролю, існування адміністративно-командного управління, функціонування журналістики як «ідеологічної структури партійно-директивного апарату», монополізації ЗМІ під керівництвом КПРС починають з'являтися фактично опозиційні рухи, неформальні громадські об'єднання, альтернативні медіа.

Як у межах всього тогочасного Радянського Союзу, так і на території Радянської України, у 1987–1989 рр. зростає кількість періодичних друкованих видань, серед них значна частина належала новоутвореним партіям та організаціям громадського сектору. Цю динаміку можна простежити за картотекою НБУВ та періодикою, що знаходиться в цій бібліотеці.

Моніторинг каталогів газетного відділу Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, що є найбільшим книгосховищем держави та місцем зберігання обов'язкових примірників видавничої продукції, дав такі результати наявності партійної преси. Такі видання у 1989 р. представлені в основному як газети громадсько-політичної організації «Народний рух України за перебудову» (скорочено – НРУ; організація заснована в 1989 р., зареєстрована Радою Міністрів УРСР у 1990 р.); їх приблизно 35 («Вісник Руху», «Голос Карпат», «Думка», «Огляд подій», «Погляд», «Пробудження», «Рух», «Слобідська Україна» та ін.).

У 1990 р. партійна преса в Україні вже налічує 85 назв, у 1998 р. – 114, у 2000 – 151 назву газет. Наприклад, у 1990 р. переважали періодичні видання (інформаційні бюлетені, вісники, експрес-новини, експрес-випуски, часописи секретаріату, газети регіональних і районних організацій і відділень) Народного Руху України (НРУ) – майже 50 % серед усіх партійних ЗМІ. Так звані «трибуни низових осередків» виходили у великих і маленьких містах країни: Києві, Харкові, Чернівцях, Львові, Дніпропетровську, Шостці, Трускавці, Запоріжжі, Тернополі, Ковелі, Кременчуці, Полтаві, Сумах і т.д. Часто назви видань мали образне, символічне значення («Вибір», «Вільне слово», «Віче», «Жорна», «Ініціатива», «Погляд», «Видноколо», «Гомін», «Єдність», «Собор», «Прямая реч»), що відображало прагнення народу до вільного суспільно-політичного та громадянського вибору, демократичних, позацензурних умов духовного й національного розвитку.

Кількісно-якісні параметри партійної преси змінюються уже в 1998 р. – серед основних партійних «гравців» на політичній сцені України та їхніх пресових органів з'явилися часописи Комуністичної партії України (КПУ) – 48 назв газет (42 %), Соціалістичної партії України (СПУ) – 9 газет (8 %), Конгресу українських націоналістів (КУН) – 7 видань (6 %), Соціал-демократичної партії об'єднаної (СДПУ(о) – 5 назв (4 %). Існували також газети Української республіканської партії (УРП), Української національної консервативної партії, Народно-демократичної партії, Ліберальної партії України, Партії «Демократичний союз» та ін. Серед

найтриваліших періодичних видань слід згадати такі газети: «Комуніст», «Наша Батьківщина», «Наш вибір», «Демократичне слово», «Ліберальна газета», «Народна газета», «Громада», «Нація і держава», «Соціал-демократ».

Деякі політичні сили видавали міжпартійну пресу; скажімо, УРП, КУН, Союз українок, Братство вояків Української повстанської армії, Товариство політ'язнів і репресованих випустили в Трускавці газету «Соборність». Найбільше об'єднань утворили КПУ та СПУ: газети «Вінницька правда», «Искра» в Артемівську, «Коммунист Алчевска», «Правда Мелитополя», «Червоний стяг» у Смілі та ін.

У 2000 р. значно збільшується кількість партій, що засновують свої органи, серед них варто назвати Партію зелених України, Партію мусульман, ВО «Громада» та ВО «Батьківщина», Прогресивну соціалістичну партію, Селянську партію України, Партію «Жінки України», Партію «Яблуко» та багато інших. Першість, як і раніше, належала КПУ (43 назви, тобто 29 %). Більшість газет КПУ мали традиційні назви: «Коммунист Донбасса», «Комуніст Полісся», «Комуніст Полтавщини», «Ленінська правда», «Ленінський прапор», «Правда Лубенщини», «Севастопольская правда», «Радянська Буковина», «Радянська Волинь», «Трибуна комуністів» та ін.

Саме в цей період посилюються ідеологічні функції партійної преси як провідника реформ, рупорів незалежної позиції, загальної демократичної перебудови. Розгалужена мережа партійної преси подає нам зразки всеукраїнських, обласних, крайових, районних, міських газет із різною періодичністю, якістю публікацій та поліграфічного оформлення.

Скажімо, за територіальним охопленням розрізняється така преса КПУ: загальноукраїнська газета «Комуніст» (орган ЦК КПУ, видається українською і російською мовами), обласні газети (як органи відповідних обкомів – «Карпатська правда», «Коммунист Запорож'я», «Комуніст Поділля»), територіальні, міграційні (наприклад, газета «Заповіти Леніна» – орган Кривоозерського та Первомайського районного комітетів КПУ Миколаївської області), районні та міські («Выбор» – орган Керченського міськкому КПУ, «Слово правди» – орган Нікопольського міськкому КПУ, «За соціалізм» – орган Магдалинівського райкому КПУ) і т.д. На молодіжну аудиторію окремих політичних партій зорієнтовані такі часописи, як молодіжні патріотичні газети «Новая волна», «Революционер».

Після 2012 р. кількість партій в Україні зростає, але кількість існуючих періодичних видань істотно не змінюється, хоча політична комунікація значною мірою здійснюється за допомогою ЗМІ. Так, за 2012 р. у каталогах газетного відділу НБУ вдалося зафіксувати лише 41 назву партійної періодики. Як свідчить цей перелік, переважає комуністична преса («Київський комуніст», «Коммунист Кривбасса», «Вінницька правда», «Вірність», «Правда комуніста», «Правда Придніпров'я», «Серп і молот») – приблизно 51%. Присутні також примірники газетних Парії Регіонів («Вісник регіона», «Вінницький регіон», «Вісті Новопсковщини», «Два берега», «Поліський регіон»,

«Правда региона», «Пульс региона», «Регион-експресс») – приблизно 22%.

В незначній кількості заявили про свої політичні інтереси засобами преси такі партії, як СПУ («Огни Придніпровья»), «Перспектив Правды»), НРУ («Народне слово»), КУН («Нація і держава»), Ліберальна партія України («Ліберальна газета»), Партія «Удар» («Перспектив Свободи»). Ймовірно, відсутність обов'язкових примірників газет окремих партій не дають можливість створити повну й цілісну картину партійної періодики на початку ХХІ ст., адже на деяких політичних сайтах подається інформація про дещо ширший спектр діючих друкованих засобів масової інформації.

Загалом тематична, змістова та структурна характеристика партійних ЗМІ в Україні очевидно змінюється за останні два роки. Це пояснюється не тільки зміною суспільно-економічних умов, масовими акціями протестів та політичною нестабільністю, а й утвердженням нових соціально-комунікаційних пріоритетів. Інтернет-комунікації сьогодні відіграють вагомий роль у доступності, зручності, мобільності, варіативності отримання необхідної інформації, навіть якщо вона стосується політичної системи, партійної програми, відповідних новин тощо.

Більшість діючих політичних партій в Україні нині мають свої сайти, тож зацікавлені в тому, щоб на них були представлені основні партійні реалії, документи, події, факти. Так, КПУ, окрім основного партійного сайту, має інші мультимедійні програми; зокрема у вільному доступі архів газети «Комуніст», «Рабочей газети», «Киевского вестника», загальнонаціонального тижневика «Время. UA», оперативні матеріали інформаційно-аналітичного агентства «Комінформ» (відсутній доступ на афішовані газети «Советская Луганщина» та «Коммунист Кривбасса»).

Центральний інформаційний сервер партії «Наша Україна» подає найновіші версії новин та коментарів загальноукраїнського та внутрішньопартійного масштабу. Окрім «Нашої історії», «Точки зору», «Регіональних осередків», тут представлено оригінальний проект «Народна війна 1917–1932 рр.». Партія «Удар» Віталія Кличка на головній сторінці сайту пропонує архів всеукраїнської газети «Удар», що виходить під гаслом «Вірте в Україну, вірте в себе» і розповсюджується (в друкованому варіанті) безкоштовно. Всеукраїнське об'єднання «Свобода» випускає однойменну газету, яку вважає інформаційним «вікном у світ українства»; на сайті читач знайде обширний архів цього часопису, починаючи від № 53 за 2009 р. і до останніх номерів за 2015 р. Конгрес українських націоналістів не тільки видає свій орган «Нація і держава» (сьогоднішній тираж – 14 тисяч примірників), а й не відмовляється від розміщення на партійному сайті електронної версії цієї газети (архів із 2011 р.).

Сайт Народної партії, яку очолює В. Литвин, адресує своїм політичним однодумцям і співрозмовникам публікації суспільно-політичного тижневика «Народна», що виходить під гаслом «Впливай на події». Газета має рубрики «У фокусі», «Політобстріл», «По за політикою», «Регіональний зріз», «Соціум», «Fata morgana», «7 днів спорту», «Влада грошей», «Екологія», «Листи в редакцію». Газета має як друковану, так і

скановану електронну версію. Легко знайти в інтернеті громадсько-політичну газету «Товариш», яку видає Соціалістична партія України. Під гаслом «За демократичний соціалізм» подаються матеріали різних жанрів у рубриках «Новини», «Здоров'я», «Зворотний зв'язок», «Суспільство», «Партійне життя», «Українська політика» та ін.

Використання цифрових технологій, мультимедійних засобів, наближення інформаційно-пропагандистської діяльності партій до потреб і можливостей читачької аудиторії певним чином розширює соціально-комунікаційні горизонти партійного впливу. При цьому не кожна партія із зареєстрованих в Україні використовує своє право оприлюднювати програмну та партійну позиції через засоби масової інформації.

Існує також інша проблема у ланцюгу взаємодії «партія – медіа». Починаючи з 1991 р., в Україні зареєстровано понад 40 тисяч друкованих ЗМІ та інформаційних агентств, із них реально функціонують понад 5 тисяч. Серед значної кількості зареєстрованої преси, яка не підтвердила своє існування жодним номером, – численні партійні видання. Чимало з них мають однотипні назви: скажімо, «Наша Україна» («Наша Україна» – Суми), «Наша Україна» – Сумська», «Наша Україна» – Суми. Ульяновская», «Наша Україна» – Тернопіль», «Наша Україна» – Овруч), «Реґіон» («Наш регіон», «Регіон Сіверщина», «Регіон Алушта», «Поліський регіон», «Дарницький регіон»), «Батьківщина» («Батьківщина – Закарпаття», «Батьківщина Чернігів», «Батьківщина Каланчак»).

Відповідно до даних Державного реєстру друкованих засобів масової інформації України та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності можна простежити кількісні дані реєстрації партійних ЗМІ; за останні 20 років їх показники досягли кількох сотень, хоча не всі газети й журнали, бюлетені, дайджести та альманахи партійного призначення вийшли в світ. За ключовим словом «реґіон», унаслідок вибірки (не беручи до уваги ті видання, де засновниками не зазначені осередки Партії Регіонів) знайдено 24 періодичні видання.

За ключовим словом «Наша Україна» в Держреєстрі представлено майже 250 назв (однойменна періодика створена була партією у 2006–2008 рр.; це загальноукраїнські та обласні видання в Києві, Херсоні, Донецьку, Івано-Франківську та інших містах). Впродовж 2011–2012 рр. громадянка України М. Стрижньова зареєструвала понад 230 видань у різних областях України: від Буковини і Закарпаття до Сумщини, Житомирщини, Тернопільщини, Криму; ці газети показують за назвою певну «партійну приналежність», мають у заголовку територіальну «прив'язку» (Шумськ, Тернопіль, Донецьк, Берестечко, Глухів і т.д.). Не вдалося простежити кількісні показники російськомовної назви газети «Наша Украина» (на цей запит під час пошуку в електронному реєстрі отримано відповідь: «Кількість знайдених записів перевищує 500») [2]. Тому не варто сподіватися на те, що всі реєстраційні проекти змогли втілюватися в практику партійно-інформаційної діяльності.

Висновки. Ознайомлення з кількісними та якісними параметрами функціонування партійної періодики в Україні (з 1989 і до початку 2015 р.) показало, що най-

більше подібної преси існувало в реальному вимірі у 2000 р., таким чином із 1989 р. і далі відбувалося кількісне зростання політичної преси, після 2012 р. – зменшення показників друкованої преси, яку видавали партійні організації. Важливе місце в сегменті зазначених ЗМІ відводилося таким політичним партіям, як Народний рух України, Комуністична партія України, партіям соціалістичного спрямування (СПУ, СДПУ(о),

ВО «Батьківщина», Партія регіонів, Ліберальна партія та ін.

За рахунок мережевих можливостей, широкого доступу до інформаційних потужностей інтернету та зростання ролі мультимедійних засобів відбувається поступова переорієнтація з друкованих медіа на електронні в середовищі партійних видань в Україні.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Державна реєстраційна служба України. Політичні партії / URL: <http://www.drсу.gov.ua/party>. – Дата доступу: 25.02.2015.
- [2] Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності / URL: <http://dzmi.informjust.ua/>. – Дата доступу: 1.03.2015.
- [3] Дранишнікова Е.А. Партийные издания в структуре печатных СМИ России: типологические характеристики и содержание (на примере прессы политических партий 2008–2011 гг.) / Дранишнікова Елена Александровна // Медіаскоп : електронний науковий журнал Факультета журналістики МГУ імені М. В. Ломоносова. – 2011. – Вип. 11. / URL: <http://mediascope.ru/node/956>. – Дата доступу: 5.05.2014.
- [4] Закон України «Про політичні партії в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. / URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>. – Дата доступу: 10.03.2015.
- [5] Крупський І. Партійне керівництво пресою як форма контролю ЗМІ: російський досвід і українські реалії (1917–1925 рр.) / Іван Крупський // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 32–39.
- [6] Петрова Е. В. Пресса политических партий России: историко-типологическое исследование : дисс. ... канд. филол. н. / Петрова Евгения Викторовна. – Ростов н/Д, 2010. – 204 с. / URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/379865.html>. – Дата доступу: 10.03.2015.
- [7] Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посібник / Ю. Шведа. – К.: Знання. 2012. – 373 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] State registration service of Ukraine. Political parties / URL. – Reference: <http://www.drсу.gov.ua/party>. – Accessed: 25.02.2015.
- [2] State Ukraine registry of mass media and informational agencies as informational activity subjects / URL: <http://dzmi.informjust.ua/home/index>. – Accessed: 1.03.2015.
- [3] Dranishnikova E. A. Party Press in the Structure of the Russian Print Media: Typological Characteristics and Content (Based on the Example of the Press of Political Parties 2008–2011) / Dranishnikova Elena A. // Mediascope: electronic scientific journal, Faculty of journalism, Moscow state University of M.V. Lomonosov. – 2011. – № 11. / URL: <http://mediascope.ru/node/956>. – Accessed: 5.05.2014.
- [4] Law of Ukraine «Political parties in Ukraine» // Newsletter of Verhovna Rada of Ukraine. – 2001. – № 23. / URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>. – Accessed: 10.03.2015.
- [5] Krupskiy I. Party leadership of the press as a form of control over media: Russian experience and Ukrainian realities (1917–1925) / Ivan Krupskiy // TV and broadcasting journalism. – 2012. – № 11. – P. 32–39.
- [6] Petrova Ye.V. Periodicals of the political parties in Russia: historical and typological investigation: dissertation in Philology / Petrova Yevgenia Viktorovna. – Rostov-na-Donu, 2010. – 204 p. / URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/379865.html>. – Accessed: 10.03.2015.
- [7] Shveda Yu. Political parties in elections: theory and practice of electoral campaign : textbook Yu. Shveda. – Kyiv : Znannia, 2012. – 373 p.

The development dynamics of the party press in Ukraine

V.V. Georgiievskia

Abstract. The article investigates the quantity and quality of the party press in Ukraine over the past decade; the dynamic of these processes is defined according to the political conditions. The main research methods include the analysis of the official documents, the monitoring of newspaper directory from the department of the National Library of Ukraine named after Vernadsky, the analysis of party periodicals segment in the general system of mass media in Ukraine today.

Keywords: party activities, Party press, quantitative parameters, monitoring